

Araştırma Makalesi

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Liderlik Becerilerinin Yordayıcısı Olarak Ebeveynlerinin Bilinçli Farkındalık Düzeyleri

Parents' Mindfulness Levels as a Predictor of Preschool Children's Leadership Skills

Research Article

Özgül POLAT*¹

Ceylan ÖZBEK AYAZ²

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Aralık 2021
Cilt 3 Sayı 2
Sayfalar: 113-128
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Özgül POLAT

Makale Bilgileri

Geliş : 12.08.2021
Kabul : 04.11.2021

DOI: 10.47770/ukmead.982016

Özet

Araştırmada, okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin bilinçli farkındalık düzeyleri ile çocuklarının liderlik becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin bilinçli farkındalık düzeyleri ile çocukların liderlik becerileri arasında anlamlı ilişki olup olmadığına bakılmış, sonrasında ise ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeylerinin, çocukların liderlik becerilerinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak yürütülen araştırmanın çalışma grubu basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilen ve okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören beş altı yaş grubundaki 313 öğrencinin 313 ebeveyni ve bu öğrencilerin sınıflarında görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Veriler Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Ölçeği (MIPQ) ve Erken Çocukluk Dönemi Liderlik Ölçeği (EÇDLÖ) aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin çocukların liderlik becerileri ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu ve bilinçli farkındalıklı ebeveyn becerilerinin çocukların liderlik becerilerinin yordayıcısı olduğu bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Ebeveynlik, ebeveynlikte bilinçli farkındalık, erken çocukluk, liderlik

Abstract

In the study, the relationship between the mindfulness levels of parents of preschool children and their children's leadership skills was examined. In this direction, first of all, it was examined whether there was a significant relationship between the mindfulness levels of the parents of preschool children and the leadership skills of the children, and then it was examined whether the mindfulness levels of the parents were a significant predictor of the children's leadership skills. The study group of the research, which was carried out using the relational survey model, which is one of the research methods, consists of 313 parents of 313 students in the five-six age group selected by simple random sampling method and studying in preschool education institutions and the teachers working in the classrooms of these students. Data were collected through The Mindfulness in Parenting Questionnaire and the Early Childhood Leadership Scale. Research results show that mindful parenting is highly correlated with children's leadership skills, and mindful parenting skills are a predictor of children's leadership skills.

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

December 2021
Volume 3 No 2
Pages: 113-128
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

Article Info:

Received : 12.08.2021
Accepted : 04.11.2021

DOI: 10.47770/ukmead.982016

Early childhood, leadership, mindfulness in parenting, parenting **Keywords**

¹ Marmara University, Faculty of Education, polatozgul@gmail.com

² Namık Kemal University, Vocational School of Health Services, ceylanayaz@nku.edu.tr

GİRİŞ

Bilinçli farkındalık anda yaşanan olay ve deneyimlere açık bir dikkat ve duyarlılık göstermek ve ana odaklanmasına rağmen bu anın geçeceği, yerine yeni bir deneyimin yaşanacağı anların geleceğinin kabulü ile yaşanan derin ve kalıcı bir ruhsal iyilik durumudur (Baer, Smith, Hopkins, Krietemeyer ve Toney, 2006; Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009; Duncan, Coatsworth, Gayles, Geier ve Greenberg, 2015; Siegel, Germer ve Olendzki, 2009; Ulus, 2018).

Kabat-Zinn (2003)'e göre farkındalık Budist inancında yer almış olmasına rağmen din ile herhangi bir bağlantısı olmayan, insanlara özgü bir kapasite olmakla birlikte birtakım fiziksel ve zihinsel sorunlara ilişkin müdahalelerde tedavi yöntemi olarak da yürütülen bir meditasyon şeklidir (Bögels, Lehtonen ve Restifo, 2010; Coatsworth, Timpe, Nix, Duncan ve Greenberg, 2018). Ayrıca bu müdahaleler çocuklardaki ruhsal bozuklukları, ebeveynlik sorunlarını önlemek, tedavi etmek ve zihinsel bozuklukların ebeveynlerden çocuklara nesiller arası geçişini önlemek için giderek daha fazla kullanılmaktadır (Bögels, Lehtonen ve Restifo, 2010).

Ülkemizde bilinçli farkındalık üzerine yapılan çalışmaların sayısı gittikçe artmaktadır. Bu çalışmalar erken çocukluk dönemindeki çocuklar (Sezgin, 2018); ergenler (Atalay, Aydın, Bagan, Taylan ve Özgülük, 2017; Kırca, 2017; Peker, Nebioğlu ve Ödemiş, 2019); üniversite öğrencileri (Arslan ve Bektaş, 2020; Karabacak ve Demir, 2017; Önder ve Utkan, 2018; Şahin, 2019), öğretmen adayları (Baysal ve Demirbaş, 2012; Bedel, 2017; Zümbül, 2019) ve evli yetişkinler (Erus ve Deniz, 2020) üzerinde yapılmakta olup bilinçli farkındalığın ilişkilendirildiği konular genellikle psikolojik sorunlar, yaşam doyumu, bağlanma, duygu düzenleme, ruhsal iyilik hali, akademik erteleme gibi konular olmaktadır (Zelazo ve Lyons, 2012).

Bilinçli farkındalık son zamanlarda eğitim araştırmalarına konu olmuş ve ebeveynlik uygulamalarında bilinçli farkındalıklı ebeveynlik (Mindfulness Parenting) adıyla ebeveyn çocuk etkileşimlerine farkındalık getiren bir uygulama olarak yer bulmuştur (Coatsworth, Timpe, Nix, Duncan and Greenberg, 2018; Hadley, 2017).

Farkındalıklı ebeveynlik ilk olarak Kabat Zinn ve Kabat Zinn (1997) tarafından çocuğa bölünmemiş bir dikkatle andaki deneyimlere odaklanarak yargılayıcı olmayan ebeveynlik olarak tanımlanmıştır (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009). Farkındalıklı ebeveynlik konuları genellikle ebeveynlerdeki olumsuz psikolojik sorunlara (anksiyete bozuklukları, stres, kaygı, depresif belirtiler) yönelik bir müdahale (Bögels, Hellemans, Deursen, Römer ve Meulen, 2014; Bögels, Lehtonen ve Restifo, 2010; Coatsworth, Duncan, Greenberg ve Nix, 2010; Conner ve White, 2014; Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009; Kocaefe, 2013; Van der Oord, Bögels ve Peijnenburg, 2012; Zarbo, Compare, Melli ve Grossi, 2016) olarak ele alınmasına rağmen aslında ebeveyn-çocuk ilişkisi kapsamında farkındalık kavramını daha geniş olarak ele alan bir beceri veya uygulamadır (Gördesli, Arslan, Çekici, Sünbül ve Malkoç, 2018). Farkındalıklı ebeveyn çocuğunun duygusal durumlarının ve ihtiyaçlarının farkında olan, çocuğunun olumsuz davranışlarına daha az tepki veren, yargısız kabul eden, duyarlı ve çocuğuyla daha fazla etkileşimde bulunan ebeveynlerdir ve bu ebeveynlerin çocuklarının sosyo-duygusal uyum becerileri yüksek düzeydedir (Bluth ve Wahler, 2011; Izzo, Weiss, Shanahan ve Brown, 2000).

Farkındalık uygulamaları okul öncesi dönemdeki çocuğun özerklik ihtiyacı ve muhalif davranışları, engellenmeye yönelik hayal kırıklıkları ve öfke ile ilişkisinden dolayı okul öncesi dönemle de ilişkilidir. Bu dönemde çocuktan paylaşma, sırasını bekleme, rol alma, kurallara uyma davranışları gibi sosyal beceriler de beklendiği için çatışmalar yaşanabilir (Eke, 2018). Farkındalıklı ebeveynler bu durumda daha az stresli ve tepkisel, daha iyi dinleyen ve daha az yargılayan bir tutum sergilemektedir (Corthorn ve Milicic, 2016). Farkındalıklı ebeveynler çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için kendi duygu, düşünce ve davranışlarını gözden geçirir ve etkileşimlerinde duygusal farkındalık, nezaket, özdenetim, öz düzenleme, şefkat, yargılayıcı olmayan kabul ve akıllıca seçimler yaparak hareket ederler (Coatsworth, Duncan, Greenberg and Nix, 2010; Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009; Orue, Calvete, González, Odriozola, Colomer ve Cortázar, 2020).

Farkındalıklı ebeveynlik için ebeveynlerde bulunması gereken beş ebeveynlik boyutuna dikkat çekilmektedir. Bunlar; dikkatle dinlemek, kendini ve çocuğu yargılamadan kabul etmek, kendisinin ve çocuğun duygusal farkındalığı, ebeveynlik ilişkisindeki özdenetim ve kendisi ve çocuğu için şefkat olarak sıralanmaktadır (Coatsworth, Duncan, Greenberg and Nix, 2010; Conner ve White, 2014; Gouveia, Carona, Canavarro ve Moreira, 2016; Moreira, Carona, Silva, Nunes ve Canavarro, 2016; O'Brien, Larson ve Murrell, 2008; Sethi ve Sharma, 2018; Taft, 2017).

Farkındalıklı ebeveynlik kişilerarası becerilerin yanı sıra kişinin kendine yönelik becerilerinin gelişimini ve ebeveyn tutumlarını ve yetkinliklerini de etkilemektedir (Conner ve White, 2014; Işık, 2020). Ebeveynler çocuklarıyla etkileşimlerinde ebeveyn odaklı, çocuklarının ihtiyaç, istek ve duygularını dikkate almayan ve çocuklarının kontrolünü elinde bulundurmak isteyen bir yaklaşım güderek çocuklarından zorla uyumlu davranış göstermesini bekler (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009). Klasik ebeveyn tutumları çocuğun kobay olarak düşünülmesi, davranışlarının kontrol edilmesi ve değiştirilmesine odaklanan, onların hassas kalplerini ve zihinlerini görmezden gelen bir tutumdur (Sethi ve Sharma, 2018). Oysa ki ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarını, his ve duygularının farkında oldukları ve bunları kabul ettikleri zaman çocuklarıyla olan ilişkilerinden keyif alabilir (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009). Farkındalıklı ebeveynlik klasik ebeveyn yaklaşımlarını ana odaklanmış dikkat ve farkındalık, düşük tepkisellik, açık ve kabul edici bir tutum haline dönüştürmektedir (Coatsworth, Duncan, Greenberg ve Nix, 2010). Ayrıca bu tutum ebeveyn çocuk iletişimde sağlıklı bir denge, düşük kaygı, öz yeterlik, çocuklardan yetenekleri ölçüsünde beklenti, çocukların ihtiyaçlarına duyarlılık gibi olumlu özellikleriyle katı disiplin kullanımını azaltmaktadır (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009). Farkındalıklı ebeveynliğin klasik ebeveyn tutumlarından farkı düşünce ve duygularının kontrolünü

sağlayabilen, daha dikkatli ve duyarlı, hissettiklerinin nedenleri hakkında değerlendirme yapabilen ve stresle başa çıkabilen yüksek farkındalık sahibi çocukların yanı sıra (Waters, 2016), etkileşimlerinde duygusal farkındalık, öz düzenleme, öz yeterlik, şefkat, empati ve yargılayıcı olmayan kabul becerilerini geliştiren ebeveynlerdir (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009).

Farkındalıklı ebeveynlik ebeveyn-çocuk ilişkilerini geliştirdiği gibi çocuktaki olumsuz semptomları azaltarak sağlıklı çocuk gelişimini de desteklemektedir (O'Brien, Larson ve Murrell, 2008). Farkındalıklı ebeveynlikle ilgili araştırmalara bakıldığında çocuktaki sosyal beceri ve problem davranışlar (Geurtzen, Scholte, Engels, Tak ve van Zundert, 2015; Karaağaç ve Deniz, 2020; Işık, 2020; Orue ve ark., 2020; Parent ve ark., 2010; Parent, McKee, Rough ve Forehand, 2016), duygu sosyalleştirme (McKee, Parent, Zachary ve Forehand, 2018; Türsel, 2019), ebeveynlerin çocuklarıyla olumlu iletişimi ve özerklik (Cohen ve Semple, 2010; Kudo, Longhofer, Floersch, 2012; Lippold, Duncan, Coatsworth, Nix ve Greenberg, 2015; Orue ve ark., 2020), sağlıklı psikososyal gelişim (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009; Gördesli, Arslan, Çekici, Sünbül ve Malkoç, 2018); sosyal duygusal uyum becerileri, akademik başarı ve sosyal yeterlilik (Lengua, Ruberry, McEntire, Klein ve Jones, 2018), öz değer (Deluga, 1997), akran ilişkileri ve prososyal davranışlar (Siu, Ma ve Chui, 2016), çocuk refahı (Duncan ve ark., 2009), benlik (O'Brien, Larson ve Murrell, 2008), özşefkat ve farkındalık (Moreira, Carona, Silva, Nunes ve Canavarro, 2016; Gouveia, Carona, Canavarro ve Moreira, 2016; Moreira, Gouveia ve Canavarro, 2018) ile beyin gelişimi (Siegel ve Payne Bryson, 2015) gibi gelişim alanları ve becerilerle ilişkisinin incelendiği görülmüştür.

Çocukların 21. yüzyıl becerilerini geliştirmesi ebeveynlerin farkındalıklı ebeveynlik düzeyleriyle orantılıdır (Wong ve ark., 2019). Yaşadığımız yüzyılda çocuklardan beklenen özellikler lider, girişimci, takım çalışmasına yatkın ve özgüven sahibi olmalarıdır (Levent, 2012) ve bu çocuklar ancak pozitif ebeveyn tutumları ve liderlik becerilerini destekleyici ortam ve fırsatlar sunan (Bisland, 2004; Oliver ve ark., 2011; Scharf ve Maysseless, 2009), müdahaleci ve kısıtlayıcı olmayan, sınırlarla birlikte bağımsızlığı da teşvik eden (Kudo, Longhofer, Floersch, 2012; Murphy ve Johnson, 2011), çocuklarıyla olumlu etkileşim içinde bulunan (Chen, He, Chang ve Liu, 2005; Shin, Recchia, Lee, Lee ve Mullarkey, 2004) ve çocuğuna kendisiyle ilgili kararlar verebilme imkanı tanıyan ebeveynler (Durmuş, 2006) tarafından yetiştirilir.

Çocukların liderliğe ilişkin rol modelleri ebeveynleridir. Ebeveynler sundukları model davranışlar ve deneyimleri aracılığıyla çocuklarında oluşacak liderliğe ilişkin düşünceleri etkilemektedir (Murphy ve Johnson, 2011). Ailelerin çocukların liderlik becerileri üzerindeki etkilerine yönelik olarak yapılan araştırmalarda vurgulanan ebeveyn tutumları (Avolio, Rotundo ve Walumbwa, 2009; Murphy, 2011; Popper, 2011) ile bağlanma stillerinin (Keller, 2003; Popper, 2002; Popper ve Maysseless, 2003; Popper, Maysseless ve Castelnovo, 2000) çocukların ileriki süreçteki liderlik becerilerinin öncülü olduğu gerçeği liderlik becerilerini yordayan önemli bir etken olarak çocuğa bakım sağlayan kişinin çocukla olan ilişkisini işaret etmektedir. Liderlik becerisi okul öncesi dönemde geliştirilmesi gereken bir beceri olduğu halde (Kitano ve Tafoya, 1983) bu dönemdeki liderlik becerilerine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür (Duran, 2014; Duran, 2019; Fukada, Fukada ve Hicks, 1994; Fukada, Fukada ve Hicks, 1997; Keller, 2003; Lee, Recchia ve Shin, 2005; Segal, Peck, Vega-Lahr ve Field, 1987; Solmaz, 2017). Ayrıca araştırmaya konu olan farkındalıklı ebeveynliğin okul öncesi dönemdeki çocuğun liderlik becerilerine etkisine dair bir araştırmaya da rastlanmamıştır. Avolio, Rotundo ve Walumbwa (2009) ile Durmuş (2006) çalışmalarında yetkin ebeveynlik tutumunun çocuklardaki liderlik becerilerini olumlu etkilediğini belirtmiş olsa da farkındalıklı ebeveynlik klasik ebeveyn tutumlarından farklı olarak ayrı bir yeri ve önemi olan bir ebeveyn tutumudur (Ulus, 2018). Son yıllarda okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerin yer aldığı çalışmaların da yer alması sevindirici olmakla birlikte bu çalışmalarda çocukların sosyal becerilerine, problem davranışlarına ve ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim düzeyine ve yetkinliklerine odaklanıldığı görülmektedir (Işık, 2020; Karaağaç ve Deniz, 2020).

Bronfenbrenner'in ekolojik sistemler kuramına göre çocuğun gelişimini yakın çevresi ve ev ortamı doğrudan etkiler (Fox, 2012). Erken çocukluk döneminde, gelişim boyutunda ailenin dahil edilmediği hiçbir girişimin başarılı olamadığı (Yıldız, 2017) ve erken çocuklukta liderlik becerilerinin gelişiminde ailenin rolünün yadsınamaz olduğu gerçeğinden hareketle yapılan bu araştırma klasik ebeveyn tutumlarından ziyade ebeveyn çocuk etkileşiminde bilinçli farkındalıklı ebeveynliği ebeveynlerin hayatına sokabilmek, yine ebeveynlerin ebeveynlik tarzlarını değerlendirmeden geçirebilmeleri ve çocuklarıyla sıcak ve güven dolu ilişkiyi sağlayabilmek adına önemlidir. Bu doğrultuda araştırmanın bilinçli farkındalıklı ebeveynlik üzerine ülkemizde yürütülecek çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı

Bu çalışmada ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeylerinin çocuklarının liderlik becerilerini yordama durumu incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda cevapları aranan sorular şunlardır:

1. Ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeyleri ne durumdadır?
2. Çocukların liderlik becerileri ne düzeydedir?
3. Ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeyleri ile çocuklarının liderlik becerileri çocuğun cinsiyeti, okul öncesi eğitim alma durumu, anne ve babanın eğitim durumu ile kardeş sayısı değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeyleri ile çocuklarının liderlik becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeyleri çocukların liderlik becerilerini yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıkları yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden, genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür. Karasar (2014) ilişkisel taramaların iki veya daha çok değişken arasında bir değişimin varlığını ve derecesini belirlemeye çalıştığını belirtmektedir. Bu çalışmada ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeyleri ile çocukların liderlik becerileri arasındaki ilişkinin düzeyi de ilişkisel tarama modeliyle araştırılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmaya ait veriler 2019-2020 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Tekirdağ Süleymanpaşa ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ve özel okul öncesi eğitim kurumlarından basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilen 25 okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş altı yaş grubunda çocuğu bulunan 313 çocuğun 313 ebeveyni ve yine bu çocukların sınıfında eğitim veren öğretmenlerden toplanmıştır. Çalışmada yer alan katılımcılardan toplanan verilere ait demografik bilgilerin frekans dağılımları istatistiksel olarak analiz edilerek Tablo 1'de sonuçları verilmiştir.

Tablo 1.

Demografik Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistiksel Bulgular

Faktör	Değişken	Sayı (n=313)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	164	52,4
	Erkek	149	47,6
Okul Öncesi Eğitim Alma Durumu	Evet	276	88,2
	Hayır	37	11,8
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	33	10,5
	Ortaokul	29	9,3
	Lise	100	31,9
	Üniversite	151	48,2
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	34	10,9
	Ortaokul	17	5,4
	Lise	102	32,6
	Üniversite	160	51,1
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	135	43,1
	iki kardeş	153	48,9
	üç kardeş	25	8,0

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetlerine göre dağılımlarına bakıldığında 164 (%52,4) kız, 149 (%47,6) erkek olduğu görülmektedir. Çocuğunuz daha önce okul öncesi eğitim aldı mı sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar incelendiğinde; 276 (%88,2) katılımcının çocuklarının okul öncesi eğitim aldığı, 37 (%11,8) katılımcının çocuklarının okul öncesi eğitim almadığı belirlenmiştir. Anne eğitim düzeyine dair dağılım incelendiğinde; 33 (%10,5) annenin ilkokul, 29 (%9,3) annenin ortaokul, 100 (%31,9) annenin lise ve 151 (%48,2) annenin üniversite mezunu; baba eğitim düzeyine dair dağılım incelendiğinde 34 (%10,9) babanın ilkokul, 17 (%5,4) babanın ortaokul, 102 (%32,6) babanın lise ve 160 (%51,1) babanın üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Çocuğun sahip olduğu kardeş sayısına dair dağılım incelendiğinde; 135 (43,1) çocuğun tek çocuk, 153 (%48,9) çocuğun iki kardeş ve 25 (%8) çocuğun üç kardeş olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri araştırmacıların hazırladığı sosyo demografik özellikleri (cinsiyet, okul öncesi eğitim alma durumu, anne baba eğitim düzeyi ve kardeş sayısı) içeren demografik bilgi formu, ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Ölçeği ve çocukların liderlik becerilerini değerlendirmek üzere Erken Çocuklukta Liderlik Ölçeği ile toplanmıştır. Ancak ülkemizin içinden geçtiği pandemi süreci dikkate alındığında ebeveyn ve öğretmenlerle yüz yüze görüşme imkânı bulunmadığı için veri toplama araçları dijital forma çevrilerek katılımcılara uygulanmıştır. Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Ölçeği (MIPQ) McCaffrey, Reitman ve Black (2017) tarafından çocuk ve ergenlerin ebeveynleri için farkındalıklı ebeveynlik düzeyini ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinal formunda 28 madde bulunmaktadır. Ebeveynler 4 puanlık Likert tipi bir ölçek kullanarak yanıt verir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24 ve en yüksek puan 96'dır ve ölçeğe göre daha yüksek puanlar ebeveynlikte daha yüksek düzeyde farkındalık gösterirken, daha düşük puanlar ebeveynlikte daha düşük düzeyde farkındalık gösterir. Orijinal ölçeğin gelişimi, yaşları 2 ila 16 arasında değişen 203 çocuk ve ergen ebeveyninden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Ölçek "Ebeveyn Öz-Yeterliliği" ve "Çocukla Anda Olmak" üzere iki alt boyuta sahiptir. Ölçeğin geçerlik, güvenilirlik ve Türkçe'ye uyarlama çalışmaları Gördesli, Arslan, Çekici, Sünbül ve Malkoç (2018) tarafından yapılmıştır.

Ayşenur Duran (2019) tarafından, 48-66 ay arası çocukların liderlik özelliklerini tespit etmek ve değerlendirmek amacıyla geliştirilen Erken Çocukluk Dönemi Liderlik Ölçeği (EÇDLÖ) ise öğretmenin bireysel olarak her çocuk için dolduracağı ve Hiçbir

zaman, Nadiren, Bazen, Çoğu zaman ve Her zaman şeklinde işaretlenen 5'li likert tipi bir ölçek olup bu yaş grubu çocuklar için hazırlanmış toplam 48 maddeden oluşmaktadır. En düşük puanın 48, en yüksek puanın 240 olduğu ölçekten alınan puanların yüksek çıkması çocukların yüksek liderlik özellikleri, düşük çıkması ise düşük liderlik özellikleri sergilediklerini göstermektedir.

Verilerin Toplanması

Veri toplama araçları dijital forma çevrilerek uygulanmıştır. Buna göre ilk aşamada Süleymanpaşa ilçesinde bulunan 25 okulun idarecileri ile görüşülerek uygulama izni alınmış, ardından bu okullarda görev yapan 62 öğretmen telefonla aranarak kendilerine araştırmanın amacı açıklanmış ve çocukların liderlik becerilerine ilişkin gönderilen ölçekleri doldurmaları, ayrıca sınıflarında öğrenim gören çocukların ebeveynlerinden çalışmaya katılmayı kabul edenlere de bilinçli farkındalık ebeveynlik ölçeğini gönderip doldurmalarını sağlamaları istenmiştir. Öğretmen ve ebeveynlerin çocuklar için doldurduğu formlardan 313 tanesinin araştırma için kullanılabilir olduğu saptanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 18.0 istatistik programında çözümlenmiş ve öncelikle veri dağılımlarının standart normal dağılıma uygun olup olmadığını belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Ölçeklerin Normallik Testi Sonuçları

Ölçek Adı	Z	p
EÇDLÖ	0,102	0,000*
EBFÖ (Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Ölçeği)	0,135	0,000*

*p≤.05

Sınırlılıklar

Ebeveynlikte bilinçli farkındalık ölçeğinin alt boyutlarından biri olan ebeveyn öz yeterliliği ebeveynlerin, çocuklarını sağlıklı ve başarıyı teşvik edici bir şekilde etkileme yeteneklerine olan inancı, ebeveynler ve çocukları için sağlıklı işleyişin teşvik edilmesinde kilit bir faktördür.

Alan yazında ebeveynlerin bilinçli farkındalıklı tutumlarının çocuklarının liderlik becerilerini doğrudan etkilediğine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Enebrink, Danneman, Mattsson, Ulfsdotter, Jalling ve Lindberg (2015) okul öncesi dönemdeki çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirdikleri çalışmada ebeveynlere uygulanan program sonrasında ebeveyn stratejilerinin (çocuklarına rehberlik etme, empati gösterme, anlayışlı olma, kural ve sınırlara sahip olma gibi) ebeveyn öz yeterliliğine ilişkin anlamlı gelişmelerle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Çalışmada bahsedilen stratejiler bilinçli farkındalık sahibi olan ebeveyn özellikleri ile de ilişkili olduğu için buradan hareketle bilinçli farkındalık ebeveynliğinin alt boyutlarından biri olan ebeveyn öz yeterliliğine yönelik yapılan çalışmaların bulgularından yola çıkarak yorumlar yapılması mümkündür.

BULGULAR

Katılımcıların Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3.

Ölçeklerin Puan Ortalamaları ve Puan Aralıkları

	N	$\bar{x}$	SS	Min	Max
EÇDLÖ	313	168,31	28,14	96	213
EBFÖ	313	73,63	14,63	30	107
EBFÖ Anda Olma	313	33,17	6,95	13	48
EBFÖ Ebeveyn Özyeterliliği	313	40,46	8,09	17	59

p≤.05

Katılımcıların Erken Çocukluk Dönemi Liderlik Ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 168,31'dir. Çocukların liderlik puan ortalamalarının değerine bakıldığında 0,00-1,00 arasında çok düşük, 1,01- 2,00 arasında düşük, 2,01-3,00 arasında orta, 3,01-4,00 arasında yüksek, 4,01- 5,00 arasında çok yüksek düzeyde olduğu belirtilmektedir. En düşük puanın 48, en yüksek puanın 240 olduğu liderlik ölçeğinden alınan ortalama puan, çocukların liderlik becerilerinin ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir.

Ebeveynlerin Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 73,63'tür. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puanın 96 olduğundan hareketle katılımcıların aldıkları ortalama puan, bilinçli farkındalık ebeveynlik düzeylerinin ortalamadan yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt ölçeklerinden Çocukla Anda Olma puan ortalaması 33,17 ve Ebeveyn Özyeterliliği puan ortalaması 40,46 olarak saptanmıştır. Ebeveyn Özyeterliliği alt boyutunun puanı, ölçeğin diğer alt boyutundan daha yüksektir.

Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyleri ile Cinsiyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4.

Çalışma Grubuna Ait Ölçek Puanları ile Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Ait Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	U	p
EÇDLÖ	Kız	164	149,89	24582,00	-1,458	11052,00	0,145
	Erkek	149	164,83	24559,00			
EBFÖ	Kız	164	143,52	23536,50	-2,767	10006,50	0,006*
	Erkek	149	171,84	25604,50			
EBFÖ Anda Olma	Kız	164	145,98	23941,00	-2,264	10411,00	0,024*
	Erkek	149	169,13	25200,00			
EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği	Kız	164	142,61	23388,50	-2,955	9858,50	0,003*
	Erkek	149	172,84	25752,50			

* $p \leq .05$

Yapılan analiz sonucuna göre; EBFÖ, EBFÖ alt ölçeklerinden anda olma ve ebeveyn özyeterliği puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ($p \leq .05$), erkek çocuğa sahip olan katılımcıların EBFÖ ($U=10006,50$; $p=0,006$), Anda Olma ($U=10411,00$; $p=0,024$) ve Ebeveyn Özyeterliği ($U=9858,50$; $p=0,003$) puanlarının kız çocuğa sahip olan katılımcılara göre anlamlı derecede farklı ve yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşın erken çocukluk dönemi liderlik ölçeği puanlarının cinsiyet açısından anlamlı bir değişim yaratmadığı tespit edilmiştir ($p > .05$).

Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyleri ile Okul Öncesi Eğitim Alma Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeylerinin okul öncesi eğitime göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlılık düzeyini tespit etmek amacıyla Mann Whitney U analizi yapılmış ve sonuçlar tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5.

Çalışma Grubuna Ait Ölçek Puanları ile Okul Öncesi Eğitim Alma Durumu Arasındaki İlişkiye Ait U Testi Sonuçları

	Okul Öncesi Eğitim	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	U	p
EÇDLÖ	Evet	276	160,33	44250,50	-1,777	4187,50	0,076
	Hayır	37	132,18	4890,50			
EBFÖ	Evet	276	159,80	44106,00	-1,498	4332,00	0,134
	Hayır	37	136,08	5035,00			
EBFÖ Anda Olma	Evet	276	160,62	44330,50	-1,935	4107,50	0,053
	Hayır	37	130,01	4810,50			
EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği	Evet	276	159,05	43896,50	-1,094	4541,50	0,274
	Hayır	37	141,74	5244,50			

Analiz sonuçlarına göre okul öncesi eğitim alma durumunun erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık ölçeği puanlarında anlamlı düzeyde bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir ($p > .05$).

Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyleri ile Anne Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla Kruskal Wallis analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.

Çalışma Grubuna Ait Ölçek Puanları ile Anne Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Anne Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Fark
EDÇLÖ	İlkokul	33	50,64	3	103,486	0,000*	1-2 1-3 1-4
	Ortaokul	29	86,31				
	Lise	100	143,97				
	Üniversite	151	202,45				

EBFÖ	İlkokul	33	45,73	3	89,192	0,000*	1-2
	Ortaokul	29	104,10				1-3
	Lise	100	149,57				1-4
	Üniversite	151	196,40				
EBFÖ Anda Olma	İlkokul	33	45,29	3	96,192	0,000*	1-2
	Ortaokul	29	103,79				1-3
	Lise	100	144,72				1-4
	Üniversite	151	199,77				
EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği	İlkokul	33	48,85	3	77,737	0,000*	1-2
	Ortaokul	29	104,79				1-3
	Lise	100	157,20				1-4
	Üniversite	151	190,53				

* $p \leq .05$

Yapılan analiz sonuçlarına göre; EDÇLÖ ($\chi^2=103,486$; $sd=3$; $p=0.000$), EBFÖ ($\chi^2=89,192$; $sd=3$; $p=0.000$), EBFÖ alt ölçeklerinden Anda Olma ($\chi^2=96,192$; $sd=3$; $p=0.000$) ve Ebeveyn Özyeterliği ($\chi^2=77,737$; $sd=3$; $p=0.000$) puanları ile anne eğitim düzeyi arasında anlamlı fark bulunduğu belirlenmiştir. Farklılığa neden olan grubun saptanabilmesi için yapılan Tukey Post-Hoc testi sonucunda EDÇLÖ için; ilkökul eğitiminin ortaokul, lise ve üniversite eğitimleri ile arasındaki anlamlı farklılıktan kaynaklandığı görülmektedir. Üniversite mezunu annelerin çocuklarına dair EDÇLÖ puanlarının eğitim düzeyi ilkökul, ortaokul ve lise olan katılımcıların çocuklarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. EBFÖ için; ilkökul eğitiminin ortaokul, lise ve üniversite eğitimleri ile arasındaki anlamlı farklılıktan kaynaklandığı görülmektedir. Üniversite mezunu annelerin EBFÖ puanlarının diğer eğitim düzeylerindeki annelerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. EBFÖ Anda Olma için; ilkökul eğitiminin ortaokul, lise ve üniversite eğitimleri ile arasındaki anlamlı farklılıktan kaynaklandığı görülmektedir. Üniversite mezunu olan annelerin EBFÖ Anda Olma puanlarının diğer eğitim düzeylerindeki annelerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği için; ilkökul eğitiminin ortaokul, lise ve üniversite eğitimleri ile arasındaki anlamlı farklılıktan kaynaklandığı görülmektedir. Üniversite mezunu olan annelerin EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği puanlarının diğer eğitim düzeylerine sahip annelerden daha yüksek puan aldıkları saptanmıştır.

Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyleri ile Baba Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı farklılık olup olmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis Analizi sonuçları Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7.

Çalışma Grubuna Ait Ölçek Puanları ile Baba Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Baba Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Fark
EDÇLÖ	İlkokul	34	45,43	3	104,179	0,000*	
	Ortaokul	17	129,50				1-2
	Lise	102	127,65				2-4
	Üniversite	160	202,34				
EBFÖ	İlkokul	34	49,53	3	84,742	0,000*	1-2
	Ortaokul	17	114,82				1-3
	Lise	102	139,30				1-4
	Üniversite	160	195,60				
EBFÖ Anda Olma	İlkokul	34	51,99	3	88,193	0,000*	1-2
	Ortaokul	17	105,94				1-3
	Lise	102	137,20				1-4
	Üniversite	160	197,36				
EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği	İlkokul	34	48,75	3	76,237	0,000*	1-2
	Ortaokul	17	121,88				2-4
	Lise	102	145,07				
	Üniversite	160	191,34				

* $p \leq .05$

Analiz sonuçlarına göre; EDÇLÖ ($\chi^2=104,179$; $sd=3$; $p=0.000$), EBFÖ ($\chi^2=84,742$; $sd=3$; $p=0.000$), EBFÖ alt ölçeklerinden Anda Olma ($\chi^2=88,193$; $sd=3$; $p=0.000$) ve Ebeveyn Özyeterliği ($\chi^2=76,237$; $sd=3$; $p=0.000$) puanlarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Farklılığa neden olan grubun saptanabilmesi için yapılan Tukey Post-Hoc testi sonuçlarına göre eğitim düzeyi üniversite olan babaların çocuklarına dair liderlik puanlarının, eğitim düzeyi ilkökul ve ortaokul olan katılımcıların çocuklarından; yine üniversite mezunu olan babaların EBFÖ puanlarının diğer eğitim düzeyindeki babalardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. EBFÖ Anda Olma için baba eğitim düzeyi üniversite olan

katılımcıların puanlarının eğitim düzeyi ilkökul, ortaokul ve lise olan babalara; EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği için de yine üniversite mezunu olan babaların puanlarının eğitim düzeyi ilkökul ve ortaokul olan babalara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyleri ile Kardeş Sayısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeylerinin çocuğun sahip olduğu kardeş sayısına göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla Kruskal Wallis analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8.

Çalışma Grubuna Ait Ölçek Puanları ile Kardeş Sayısı Arasındaki İlişkiye Ait Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Kardeş Sayısı	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Fark
EDÇLÖ	Tek çocuk	135	165,73	2	3,931	0,140	
	2 kardeş	153	153,97				
	3 kardeş	25	128,38				
EBFÖ	Tek çocuk	135	162,83	2	3,038	0,219	
	2 kardeş	153	156,50				
	3 kardeş	25	128,56				
EBFÖ Anda Olma	Tek çocuk	135	161,90	2	2,979	0,225	
	2 kardeş	153	157,42				
	3 kardeş	25	127,98				
EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği	Tek çocuk	135	164,50	2	4,385	0,112	
	2 kardeş	153	155,86				
	3 kardeş	25	123,52				

Yapılan analiz sonuçlarına göre erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık puanlarının çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Erken çocukluk dönemi liderlik ve ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Spearman Korelasyon Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9.

Ölçekler Arasındaki İlişkinin Korelasyon Analizi Sonuçları

		(1)	(2)	(3)	(4)
(1) EÇDLÖ	r	1			
	p				
(2) EBFÖ	r	0,707	1		
	p	0,000***			
(3) EBFÖ Anda Olma	r	0,717	0,937	1	
	p	0,000***	0,000***		
(4) EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği	r	0,635	0,939	0,774	1
	p	0,000***	0,000***	0,000***	

*** $p<.001$

Korelasyon analizi sonuçlarına göre; EÇDLÖ ile EBFÖ ($r=0,707$; $p=0,000$), EBFÖ alt ölçeklerinden Anda Olma ($r=0,717$; $p=0,000$) ve Ebeveyn Özyeterliği ($r=0,635$; $p=0,000$) arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. EBFÖ ile EBFÖ alt ölçeklerinden Anda Olma ($r=0,937$; $p=0,000$) ve Ebeveyn Özyeterliği ($r=0,939$; $p=0,000$) arasında; EBFÖ alt ölçeklerinden Anda Olma ile EBFÖ alt ölçeklerinden Ebeveyn Özyeterliği ($r=0,774$; $p=0,000$) arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Erken Çocukluk Dönemi Liderlik ve Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyleri Üzerine Regresyon Modelleri

Ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeyinin çocukların liderlik becerilerinin yordayıcısı olup olmadığına yönelik olarak yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10.*EDÇLÖ Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
EDÇLÖ	Sabit	52,998	11,150	0,000	611,806	0,000	0,663
	EBFÖ	1,566	24,735	0,000			

Tablo 10'da görüldüğü üzere çocukların liderlik becerileri ile ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan regresyon analizi anlamlı bir sonuç vermiştir (F=611,806; p=0,000). Model çocukların liderlik becerileri varyansının %66,3'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeyinin çocukların liderlik becerilerini anlamlı şekilde yordadığı görülmektedir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeylerindeki artış çocukların liderlik becerilerini arttırmaktadır ($\beta=1,566$, p=0,000). Regresyon analizi sonuçlarına göre çocukların liderlik becerilerinin yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir: Çocukların Liderlik Becerileri=52,998+(1,566xEbeveynlikte Bilinçli Farkındalık)

Ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeyi alt ölçeklerinin çocukların liderlik becerilerinin yordayıcısı olup olmadığına yönelik olarak yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11.*EDÇLÖ'nün EBFÖ Alt Boyutları Tarafından Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
EDÇLÖ	Sabit	54,093	11,480	0,000	37,233	0,000	0,672
	EBFÖ Anda Olma	2,390	8,264	0,000			
	EBFÖ Ebeveyn Özyeterliği	0,863	3,473	0,001			

Tablo 11'de görüldüğü üzere çocukların liderlik becerileri ile ebeveynlikte bilinçli farkındalık alt boyutları arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan regresyon analizi anlamlı bir sonuç vermiştir (F=37,233; p=0,000). Model çocukların liderlik becerileri varyansının %67,2'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin çocukların liderlik becerileri üzerindeki göreceli önem sırası; Anda Olma ve Ebeveyn Özyeterliğidir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde Anda Olma ve Ebeveyn Özyeterliği düzeylerinin çocukların liderlik becerilerini anlamlı şekilde yordadığı görülmektedir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin anda olma düzeylerindeki artış çocukların liderlik becerilerini arttırmaktadır ($\beta=2,390$, p=0,000). Yine aynı şekilde ebeveynlerin özyeterlik düzeylerindeki artış çocukların liderlik becerilerini arttırmaktadır ($\beta=0,863$, p=0,001). Regresyon analizi sonuçlarına göre çocukların liderlik becerilerinin yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir.

Çocukların Liderlik Becerileri=54,093+(2,390xAnda Olma) + (0,863xEbeveyn Özyeterliği)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, bilinçli farkındalık ebeveynlerin çocuklarının liderlik becerilerini yordama düzeyi incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın bu bölümünde, yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgular özetlenerek tartışılmıştır.

Araştırmada çocukların liderlik becerilerinin ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde okul öncesi dönemdeki çocukların liderlik becerilerine yönelik çalışmalarda bu bulguyu destekler nitelikte çocukların liderlik becerilerinin yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir (Duran, 2019; Ogurlu, 2012; Solmaz, 2017). Fukada, Fukada ve Hicks (1994) ve Fukada, Fukada ve Hicks (1997) okul öncesi dönemdeki öğrencilerle yaptığı çalışmada oyun kurucu ve merkezi rolde olanların ve sosyometrik durumu yüksek olan çocukların liderlik becerilerinin daha gelişmiş olduğunu belirlemiştir.

Araştırmada çocukların liderlik puanları cinsiyet değişkeni ile karşılaştırıldığında çocukların cinsiyeti ile liderlik becerileri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Literatürde bu bulguyu destekleyen çalışmalardan Cansoy, Türkoğlu ve Parlar (2016), Duran (2014) ile Tapşın (2019)'ın çalışmasında kız ve erkek öğrencilerin liderlik becerilerinde cinsiyete göre farklılık bulunmazken, kız çocuklarının liderlik puanlarının erkek çocuklardan daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar da

bulunmaktadır (Arslan ve Durmuş, 2013; Duran, 2019; Durmuş, 2011; Hardy, Hunt, and Lehr, 1978; Mawson, 2010; Ogurlu, 2012; Zeteroğlu, 2014)

Cuadrado, Morales ve Recio (2008) araştırmalarında kadın ve erkeklerin liderlik becerileri anlamında birbirine üstünlüğünü değil; farklı liderlik tarzlarına sahip olduğunu vurgulamış; erkeklerin liderlik stilini görev odaklılığa vurgu yapan otokratik olarak tanımlarken, kadınların liderlik stilini demokratik olarak tanımlamışlardır. Bu farklılığın kaynağının da çevrenin kız ve erkek çocuklardan beklentilerinin farklı olması, büyürken farklı becerileri gerektiren ve farklı etkileri bulunan farklı oyunlar oynamaları ve toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki kalıp yargılar olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada çocukların liderlik puanlarının anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre farklılaştığı saptanmıştır. Annesi ve babası üniversite mezunu olan çocukların liderlik puanları, diğerlerine oranla daha yüksek bulunmuştur. Duran (2019)'ın çalışmasında da benzer şekilde annesi lise mezunu ve babası üniversite mezunu olan çocukların liderlik puanları yüksek bulunmuştur. Buna karşılık Cansoy, Türkoğlu ve Parlar (2016) ile Durmuş (2011) çocukların liderlik davranışı ile anne baba eğitim durumu arasında bir ilişki bulunmadığını tespit etmiştir.

Sosyal becerilerin gelişimi okul öncesi dönemde ortaya çıkar ve çocukların bağımsız ve kişilerarası becerilerde yetkinlik göstermesini sağlar (Özyürek ve Ceylan, 2014; Zembat ve Dağal, 2021). Çocukluk döneminde edinilen sosyal becerilerin gelişiminde ailenin önemli bir yeri olmakla birlikte ebeveynlerin eğitim düzeyi de belirleyici rol oynar (Özabacı, 2006). Bu sosyal becerilerden birinin de liderlik becerileri olması (Fox, Flynn, ve Austin, 2015; Zembat ve Dağal, 2021) dolayısıyla ebeveyn eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının liderlik becerilerinin artış gösterdiği bulgusunu desteklemektedir.

Araştırmada okul öncesi eğitim alan ve almayan çocukların liderlik becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bunun aksi yönünde bulgular elde edilen çalışmalar bulunmaktadır (Duran, 2019; Shin, Recchia, Lee, Lee ve Mullarkey, 2004). Liderlik becerileri çocukluktan itibaren çocukların yaşlarına uygun deneyimler sağlandıkça edinilen becerilerdir (Zembat ve Dağal, 2021). Bu becerilerin okul öncesi eğitime başlamadan önce ilk kazanıldığı ortamın aile olduğu ve ailenin çocuğuna bir sorun karşısında nasıl karar verdiği, izlediği strateji gibi konularda model olduğu, bunun sonucunda da çocuklarında liderlik becerilerinin gelişimie katkı sundukları vurgulanmaktadır (Aslan, Yalçın, Sarp ve Ulutaş, 2017).

Çalışma kapsamında kardeş sayısı çocukların liderlik becerileri arasında anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Duran (2019), Durmuş (2011) ile Scharf ve Mayseless (2009) da çalışmalarında çocukların liderlik becerileri ile kardeş sayısı arasında bir ilişki bulunmadığını belirtmişlerdir. Ailenin, çocuklarının liderlik becerilerini geliştirme yolunda, sahip olduğu çocuk sayısı yerine çocuklarına sundukları deneyim ve yaşantıların daha önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Mevcut araştırmada ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeyleri ortalamanın üzerinde bulunmuştur. Buna karşın Büyüktaşkapu (2012) yaptığı çalışmasında bilinçli farkındalık düzeyinin alt boyutu olan ebeveyn öz yeterliğinin ebeveynlerde orta düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Ebeveynlerin farkındalık düzeyleri arttıkça, çocuklarıyla etkileşimlerinin daha çok olduğu, çocuklarına verdikleri yanıtların etkileşimlerine etkisinin daha çok farkında olduğu ve daha çok olumlu duygusal bağ kurabildikleri (Altmaier ve Maloney, 2007; Coatsworth ve ark., 2010; Işık, 2020), çocuklarını tam dikkatle dinleme, ebeveynlik ilişkisinde öz düzenleme becerilerini sergileme, yargılayıcı olmayan bir şekilde çocuklarını kabul etme ve empati kurma becerilerinin yüksek düzeyde olduğu (Corthorn ve Milicic, 2016) belirtilmiştir. McCaffrey, Reitman ve Black (2017) bilinçli farkındalıklı ebeveynlik faktörlerinin otoriter ve izin verici ebeveynlik tutumu ile negatif, yetkin ebeveynlik tarzı ile olumlu ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Mevcut araştırmada bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, erkek çocuğa sahip ebeveynlerin farkındalıklı ebeveynlik düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. McCaffrey, Reitman ve Black (2017)'in yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre ise bilinçli farkındalıklı ebeveynlik, çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Yapılan farklı çalışmalarda yine bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin alt boyutu olan ebeveyn özyeterliğinin çocuğun cinsiyetine yönelik anlamlı farklılık yaratmadığı tespit edilirken (Balat, Sezer ve Tunçeli, 2014; Coleman ve Karraker, 2000; Moutan ve Roskom, 2015; Ogelman ve Topaloğlu, 2014; Özdemir, 2012) anlamlı farkın kız çocukların ebeveynlerinin lehine olduğu bir çalışmaya da rastlanmıştır (Baş, 2019). Mevcut araştırma bulgusunun erkek çocukları lehine çıkmış olmasına ailenin yaşadığı bölge, kültürel etkenler ya da erkek çocuklarında görülebilen içselleştirilmiş ya da dışsallaştırılmış davranışlarla ailenin başa çıkmadaki başarısı neden olarak gösterilebilir.

Yapılan çalışmada ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin de artış gösterdiği görülmektedir. Bu paralelde Moreira, Gouveia ve Canavarro (2018), Parent, Mckee, Rough ve Forhand (2016) ile Wu ve ark. (2019) da yaptıkları çalışmalarda aynı bulgulara ulaşmıştır. McCaffrey, Reitman ve Black (2017)'in yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre ise, bilinçli farkındalıklı ebeveynlik, ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Yapılan çalışmaların çoğunda yine aynı şekilde bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin alt boyutu olan ebeveyn özyeterliğinin anne ve babanın öğrenim durumlarına göre değişmediği görülürken (Balat, Sezer ve Tunçeli, 2014; Çattık ve Aksoy, 2018; Izzo, Weiss, Shanahan ve Brown, 2010; Moutan ve Roskom, 2015; Ogelman ve Topaloğlu, 2014; Özdemir, 2012; Sevigny ve Loutzenhiser, 2009; Topaloğlu, 2013) bunun aksine ebeveynlerin eğitim düzeyi ile ebeveyn özyeterliği arasında yüksek ilişki olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Coleman ve Karraker, 2000; Özdemir, 2019). Öztürk ve Giren (2015) buna ilişkin olarak anne eğitim durumunun ebeveynliğe yönelik tutum ve ilgilerini anlamlı düzeyde etkilediğine vurgu yapmıştır.

Araştırma bulgularına göre kardeş sayısı ebeveynlerin farkındalıklı ebeveynlik düzeylerini etkilememiştir. Buna paralel olarak Aktaş (2011) ile Subaşı ve Çelik (2019) aynı bulgulara ulaşmış olsa da ailedeki çocuk sayısının anne baba tutumlarını etkilediği belirtilmekle birlikte (Güneysu, 1982; Özdemir, 2019; Şimşek, 2006), kardeş sayısı ile anne baba ilgisi ve tutumları arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirtmiştir. Ulus (2018) bilinçli farkındalık düzeyleri yüksek olan ebeveynlerin, çocuklarıyla kurdukları ilişkide gerçekten var olmak konusunda isteklilik gösteren ebeveynler olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada çıkan sonuca, ebeveynlerin çocuk sayıları arttıkça çocukları arasında bir tutum farklılığına neden olmamak adına daha da bilinçlenmelerinin ve özenli davranmak istemelerinin neden olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ile çocuklardaki liderlik becerileri arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Murphy ve Johnson (2011) liderliğin erken yaşlarda tohumlarının atıldığını ve yordayıcılarından birinin de ebeveynlik tarzı olduğunu belirtmiştir. Terman (1904) erken çocukluk dönemindeki çocukların liderlik özelliklerinin gelişimi için yetkin ebeveynlere sahip olması gerektiğini belirtmiştir (Aktaran Fu, 1970).

Farkındalıklı ebeveynlik uygulamaları çocuğun akademik başarısını ve prososyal davranışların kazanımını arttırarak sağlıklı psikososyal gelişimini sağladığı (Dawe ve Harnett, 2007; Lengua, Ruberry, McEntire, Klein ve Jones, 2018; Siu, Ma ve Chui, 2016; Wong ve ark., 2019) ve sosyal becerilerini arttırdığı (Karaağaç ve Deniz, 2020) gibi ayrıca aile ilişkilerinin güvene dayalı gelişimini, ebeveynlerde yönlendirici desteği arttırarak çocuğunu reddetme ve olumsuz ebeveynlik davranışlarının da azalmasını sağlar (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009; Gördesli, Arslan, Çekici, Sünbül ve Malkoç, 2018; Lengua, Ruberry, McEntire, Klein ve Jones, 2018; McCaffrey, Reitman ve Black, 2017; O'Brien, Larson ve Murrell, 2008; Singh, Lancioni, Winton, Singh, Singh, Adkins ve Wahler, 2010). Buna karşın Duran (2019)'ın çalışmasında çocuğun ebeveyni ile kurduğu ilişkilerin liderlik özellikleri üzerindeki önemini destekler nitelikte bir bulguya ulaşılmamıştır. Araştırma bulgusunun aksi yönünde bulguları olan araştırmalardan Başal, Kahraman, Derman, Kahraman ve Sümer (2014) otoriter tutumu benimseyen ebeveynlerin çocuklarının demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarına göre daha lider ve baskıcı tutumlar sergilediğini tespit etmiştir. Oysaki Williams ve Wahler (2010) otoriter ebeveynlerin düşük düzeyde farkındalık becerileri olduğu ve çatışmalarda sert tepkiler gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Ebeveynlikte bilinçli farkındalık ölçeğinin alt boyutlarından biri olan ebeveyn özyeterliliği için Jones ve Prinz (2005) çalışmalarında çocukların sosyoduygusal gelişim yönleriyle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda ebeveyn tutumlarının çocukların sosyal becerilerinden biri olan liderlik davranışları ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Aslan, Yalçın, Sarp ve Ulutaş, 2017; Avolio, Rotundo ve Walumbwa, 2009; Eke, 2018; Murphy ve Johnson, 2011; Popper, 2011).

Albanesse, Russo ve Geller (2018) ebeveyn öz yeterliğinin hem ebeveynlerin hem de çocukların iyilik durumunda önemli rol oynadığını belirtirken, yetkin olduklarına inanan ebeveynlerin, çocuklarıyla etkili gelişimsel sonuçları teşvik edecek şekilde etkileşime girdikleri (Coleman ve Karraker, 1998; Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009; Karabacak ve Demir, 2017; Vance ve Brandon, 2017) vurgulanmıştır. Bu gelişimsel becerilerden biri de liderlik becerileridir. Coleman ve Karraker (2000) ile Buluş ve Samur (2017) yüksek ebeveyn öz yeterliliği sergileyen ebeveynlerin çocuklarının daha sosyal olduklarını ve sosyal yeterliklerinin yükseldiğini; Seçer, Ogelman, Önder ve Berengi (2012) de ailelerin öz yeterlik düzeyleri yükseldikçe çocukların saldırganlık, dışlanma ve kaygı düzeylerinin azaldığını belirtmiştir. Çocuklarda görülen bu özellikler lider çocukta bulunan özelliklerden olması sebebiyle ebeveyn öz yeterliğinin çocuklardaki liderlik gelişimini desteklediği söylenebilir.

Ebeveyn özyeterliliği yüksek ebeveynlerin duygusal becerilerinin yüksek, ilgili ve duyarlı ebeveynler olduğu, çocuklarıyla ilişkilerinin daha sıcak, kabul edici ve olumlu olduğu (Izzo, Weiss, Shanahan ve Brown, 2000; Mondell ve Tyler, 1981; Mouton ve Roskam, 2015) çocuklarına değer vererek cezalandırıcı tutumlara daha az başvurdukları (Büyüktaşkapu, 2012), özyeterlik becerileri düştükçe ise işlevsel olmayan ceza yöntemlerine daha sık başvurdukları ve çocuklarıyla daha sık çatışma yaşadıkları belirtilmiştir (Sanders ve Woolley, 2005). Dix ve Meunier (2009) daha az çocuk odaklı, çocuklarıyla ilgili daha olumsuz, çocuğuyla vakit geçirmeyen, katılımcı olmayan, müdahaleci, çocuğunu ihmal eden ebeveynlerin düşük öz yeterlik becerilerine sahip olduklarını belirtmektedir. Böyle bir aile ortamında yetişen çocukların da liderlik becerilerinin olumsuz etkileneceği düşünülmektedir. Bor ve Sanders (2004) baskıcı ve zorlayıcı ebeveynlerin öz yeterlik becerilerinin düşük düzeyde olduğunu, bu ebeveyn tutumlarıyla yetiştirilen çocukların antisosyal kişilik özellikleri geliştirebileceklerini belirtmiştir. Bunun aksine öz yeterliliği yüksek ebeveynlerin çocuklarının sosyalleşme bağlamında avantajlı olduğu, sosyal duygusal uyum ve liderlik becerilerinin yüksek olduğu, küçük yaşlardan itibaren belirli sınırlar dahilinde özgürlük sunulan, kararlarına saygı duyulan, olduğu haliyle kabul edilen, aktif, girişimci ve kişiler arası etkili iletişim kurabilen çocuklar olduğu belirtilmektedir (Coleman ve Karraker, 2000; Özben ve Argun, 2002). Buradan hareketle özyeterlik becerileri yüksek ebeveynlerin lider çocuklar yetiştirme potansiyellerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Farkındalıklı ebeveynlik ölçeğinin başka bir alt boyutu da çocukla anda olmaktır. McCaffrey, Reitman ve Black (2017) çocukla anda olmak alt boyutu ile otoriter ebeveyn tutumu arasında negatif, yetkin ebeveynlikle pozitif ilişki bulunduğunu belirlemiştir. Avolio, Rotundo ve Walumbwa (2009) ile Durmuş (2006) çalışmalarında yetkin ebeveynlik tutumunun çocuklardaki liderlik becerilerini olumlu etkilediğini vurgulamışlardır.

ÖNERİLER

Son yıllarda yapılan çalışmalarda bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin öneminin anlaşılmaya başlandığı ve bu konuda özellikle ülkemizde yeni bir konu alanı olduğu için yeterli düzeyde olmasa da çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Kişilik gelişiminin temellerinin atıldığı okul öncesi dönemde özellikle bu ebeveynlik tarzının önemi daha da artmakta olup bu doğrultuda okul öncesi

dönem çocuklarının ve ailelerinin katılımcı olarak yer alacağı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda planlanan bu araştırmada bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin çocukların liderlik becerileri üzerine olumlu etkileri olduğu belirlenmiştir. Ebeveyn çocuk etkileşiminde etkili bir yaklaşım olduğu düşünülen ve çocukların etkili liderler olabilmeleri adına bu araştırmada önemi vurgulanan bilinçli farkındalıklı ebeveynlik programlarına ebeveynlerin daha fazla dahil edilmesi ile birlikte bu ebeveynlik tarzının etkililiği üzerine çalışmalar yürütülmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmalarda bilinçli farkındalıklı ebeveynlik uygulamalarının çocukların akademik başarı, benlik, okula hazır oluş, dil becerileri gibi farklı alanlardaki etkilerinin; ayrıca çocuklar kadar ebeveynler üzerinde de olumlu etkileri gözetildiğinde ebeveyn duygu durumu, stres düzeyi ve ebeveynlik stilleri gibi ebeveyn çıktıları üzerine de odaklanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altmaier, E., ve Maloney, R. (2007). An initial evaluation of a mindful parenting program. *Journal of Clinical Psychology*, 63, 1231-1238.
- Aslan, Ş., Yalçın, H., Sarp, N. ve Ulutaş, D.A. (2017). Anne-baba davranışlarının ve sosyal çevrelerinin liderlere etkileri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(4), 91-138.
- Atalay, Z., Aydın, U., Bagan, G., Taylan, R. ve Özgülük, S. (2017). Bilinçli-farkındalık temelli öz-yeterlik ölçeği-yenilenmiş (BFÖÖ-Y): Türkiye uyarlama çalışması. *Elementary Education Online*, 16(4), 1803-1815.
- Avolio, B. J., Rotundo, M. ve Walumbwa, F. O. (2009). RETRACTED: Early life experiences as determinants of leadership role occupancy: The importance of parental influence and rule breaking behavior. *The Leadership Quarterly*, 20(3), 329-342.
- Baer, R. A., Smith, G. T., Hopkins, J., Krietemeyer, J. ve Toney, L. (2006). Using self-report assessment methods to explore facets of mindfulness. *Assessment*, 13, 27-45.
- Balat, G.U., Sezer, T. ve Tunçeli, H. (2014). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların annelerinin öz yeterlilik ve öfke düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 47-63.
- Başal, H. A., Kahraman, P. B., Derman, M. T., Kahraman, Ö. ve Sümer, H. (2014). Otoriter ve demokratik tutuma sahip ebeveynleri olan 5-6 yaş çocuklarının evcilik oyunlarında üstlendikleri roller. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 384-409.
- Baysal N. ve Demirbaş B. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının bilinçli farkındalıkları ile yansıtıcı düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 12-20.
- Bedel, E.F. (2017). Okul öncesi öğretmen adaylarında akademik erteleme yordanmasında bilinçli farkındalık ve üstbilişsel farkındalığın rolü. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(3), 504-514.
- Bektaş, H. ve Arslan, İ. (2020). Bilinçli farkındalığın öznel mutluluk üzerine etkisinde benlik saygısının aracı rolü: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 51(51), 95-115.
- Bisland, A. (2004). Developing leadership skills in young gifted students. *Gifted Child Today*, 27(1), 24-27.
- Bluth, K. ve Wahler, R.G. (2011). Does effort matter in mindful parenting? *Mindfulness*, 2, 175-178.
- Bor, W. ve Sanders, M.R. (2004). Correlates of self-reported coercive parenting of preschool-aged children at high risk for the development of conduct problems. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 38, 738-745.
- Bögels, S.M., Helleman, J., Deursen, S.V., Römer, M. ve Meulen, R.V. (2014). Mindful parenting in mental health care: Effects on parental and child psychopathology, parental stress, parenting, coparenting, and marital functioning. *Mindfulness* 1(2), 107-120.
- Bögels, S.M., Lehtonen, A. ve Restifo, K. (2010). Mindful parenting in mental health care. *Mindfulness* (1), 107-120.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin öz yeterlik algıları ile 1-3 yaş arasındaki çocuklarının gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 18-30.
- Cansoy, R., Türkoğlu, M. E., ve Parlar, H. (2016). Liderlik özellikleri: bir ölçek geliştirme çalışması ve öğrencilere yönelik bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(212), 139-159.
- Chen, X., Chang, L., He, Y. and Liu, H. (2005). The Peer Group as a Context: Moderating Effects on Relations Between Maternal Parenting and Social and School Adjustment in Chinese Children. *Child Development*, 2(76), 417-434.
- Coatsworth, J.D., Duncan, L.G., Greenberg, M.T. and Nix, R.L. (2010). Changing parent's mindfulness, child management skills and relationship quality with their youth: Results from a randomized pilot intervention trial. *Journal of Child and Family Studies*, 19(2), 203-217.
- Coatsworth, J. D., Timpe, Z., Nix, R. L., Duncan, L. G., ve Greenberg, M. T. (2018). Changes in mindful parenting: Associations with changes in parenting, parent-youth relationship quality, and youth behavior. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 9(4), 511-529.
- Cohen, J.A.S., ve Semple, R. J. (2010). Mindful parenting: A call for research. *Journal of Child and Family Studies*, 19(2), 145-151.

- Coleman, P. K., ve Karraker, K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47-85.
- Coleman, P. K., ve Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49(1), 13-24.
- Conner, C.M. ve White, S.W. (2014). Stress in mothers of children with autism: Trait mindfulness as a protective factor. *Research in Autism Spectrum Disorders* (8), 617-624.
- Corthorn, C. ve Milicici (2016). Mindfulness and parenting: A correlational study of nonmeditating mothers of preschool children. *Journal of Child and Family Studies*, 25(5), 1672-1683.
- Cuadrado, I., Morales, F. J., ve Recio, P. (2008). Women's access to managerial positions: An experimental study of leadership styles and gender. *The Spanish Journal of Psychology*, 11 (1), 55-65.
- Çattık, M. ve Aksoy, V. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 65-77.
- Dawe, S. ve Harnett P. (2007). Reducing potential for child abuse among methadone-maintained parents: results from a randomized controlled trial. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 32, 381-390.
- Deluga, R.J. (1997). Relationship among American presidential charismatic leadership, narcissism, and rated performance. *Leadership Quarterly* 8(1), 49-65.
- Dix T., ve Meunier, L.N. (2009). Depressive symptoms and parenting competence: An analysis of 13 regulatory processes. *Developmental Review*, 9, 45-68.
- Duncan, L.G., Coatsworth, J.D., ve Greenberg, M.T. (2009). A model of mindful parenting: Implications for parent-child relationships and prevention research. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 12(3), 255-70.
- Duran, A. (2014). *Okul öncesi çağı çocuklarında liderlik eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duran, A. (2019). *Erken çocukluk dönemi liderlik ölçeğinin geliştirilmesi ve çocukların liderlik özellikleri ile dil becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Durmuş, R. (2006). *3-6 Yaş Arası Çocuğu Olan Ebeveynlerin Kişilik Özellikleri ile Anne-Baba Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Duncan, L.G., Coatsworth, D.J., Gayles, J.G., Geier, M.H., Greenberg, M.T. (2015). Can mindful parenting be observed? Relations between observational ratings of mother-youth interactions and mothers' self-report mindful parenting. *Journal of Family Psychology*, 29(2), 276-282.
- Durmuş, Ö. (2011). *İlköğretim ve lise öğrencilerinde görülen liderlik davranışlarının araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Eke, K. (2018). *4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin geliştirilmesi ve çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erus, S. M. ve Deniz, M. E. (2020). The mediating role of emotional intelligence and marital adjustment in the relationship between mindfulness in marriage and subjective well-being. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 10(2), 317-354.
- Fox, D. L. (2012). Teachers' perceptions of leadership in young children. Unpublished Phd Thesis. University of New Orleans, USA.
- Fox, D. L., Flynn, L., ve Austin P. (2015). Child leadership: Teachers' perceptions and influences, *Childhood Education*, 91(3), 163-168.
- Fu, V.R. (1970). A Nursery School Leadership observation schedule and a nursery school leadership rating scale. http://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/fu_victoria_1970.pdf
- Geurtzen, N., Scholte, R.H.J., Engels, R.C.M.E., Tak, Y.R., ve van Zundert, R.M.P. (2015). Association between mindful parenting and adolescents' internalizing problems: non-judgmental acceptance of parenting as core element. *Journal of Child and Family Studies* 24, 1117-1128.
- Gouveia, M.J., Carona, C., Canavarro, M.C. ve Moreira, H. (2016). Self-compassion and dispositional mindfulness are associated with parenting styles and parenting stress: The mediating role of mindful parenting. *Mindfulness*, 7, 700-712.
- Gördesli, M.A., Arslan, R., Çekici, F., Sünbül, Z.A., ve Malkoç, A. (2018). The psychometric properties of mindfulness in parenting questionnaire (MIPQ) in Turkish sample. *European Journal of Education Studies*. 5(3), 175-188.
- Güneysu, S. (1986). *Üniversite Gençlerinin Kendini Kabul Düzeyine Anababa Tutumlarının Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hardy, R. C., Hunt, J., ve Lehr, E. (1978). Relationship between birth order and leadership style for nursery school children. *Perception and Motor Skills*, 46, 184-186.
- Işık, E. (2020). *Bilinçli farkındalık aile eğitim programının ebeveynlerin bilinçli farkındalıkları, yetkinlik algıları ve iletişim düzeyleri ile çocukların davranış problemleri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Izzo C., Weiss L., Shanahan T., Rodriguez-Brown F. (2000). Parental self-efficacy and social support as predictors of parenting practices and children's socioemotional adjustment in Mexican immigrant families. *Journal of Prevention ve Intervention in the Community*, 20(1-2), 197-213.
- Jones, T. L., ve Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341-363.
- Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 144-156.
- Karaağaç, Z.G. ve Deniz, M.E. (2020). Ebeveynlikte bilinçli farkındalık ve çocuklarda sosyal beceri problem davranış arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *2020 VI. Uluslararası TURKCESS Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi*, içinde (262-263). Ankara: Eğitim Bilimleri Araştırmaları Derneği.
- Karabacak, A. ve Demir, M. (2017). Özerklik, bağlanma stilleri, bilinçli farkındalık ve duygu düzenleme arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 271-291.
- Karasar, N., (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Keller, T. (2003). Parental images as a guide to leadership sensemaking: An attachment perspective on implicit leadership theories. *Leadership Quarterly*, 14, 141-160.
- Kırca, B. (2017). *Ergenler için kapsamlı bilinçli farkındalık deneyimleri envanterinin geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kitano, M.K., ve Tafoya, N. (1983). Preschool leadership: A review and critique. *Journal for the Education of the Gifted*, 5(2), 78-89.
- Kocaeffe, T. (2013). *The relationship between autonomous parenting style, mindfulness level and psychological well-being*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Kudo, F.T., Longhofer, J.L. and Floersch, J.E. (2012). On the origins of early leadership: The role of authoritative parenting practices and mastery orientation. *Leadership* 8(4) 345-375.
- Lengua, L. J., Ruberry, E. J., McEntire, C., Klein, M., ve Jones, B. (2018). Preliminary evaluation of an innovative, brief parenting program designed to promote self-regulation in parents and children. *Mindfulness*, 1-12.
- Levent, F. (2012). Çocuğunuzu lider olarak yetiştirmek sizin elinizde. <http://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/kursunkalem/549748.aspx>
- Lippold, M.A., Duncan, L.G., Coatsworth, J.D., Nix, R.L., Greenberg, M.T. (2015). Understanding how mindful parenting may be linked to mother-adolescent communication. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(9), 1663-1673.
- Lo, H. H. M., Yeung, J. W. K., Duncan, L. G., Ma, Y., Siu, A. F. Y., Chan, S. K. C., ... ve Ng, S. M. (2018). Validating of the interpersonal mindfulness in parenting scale in Hong Kong Chinese. *Mindfulness*, 9(5), 1390-1401.
- Mawson, B. (2010). Gender and leadership styles in children's play. *Australasian Journal of Early Childhood*, 35(3), 115-123.
- McCaffrey, S., Reitman, D. and Black, R. (2017). Mindfulness in parenting questionnaire (MIPQ): Development and validation of a measure of mindful parenting. *Mindfulness*, 8, 232-246.
- McKee, L. G., Parent, J., Zachary, C. R., ve Forehand, R. (2018). Mindful parenting and emotion socialization practices: concurrent and longitudinal associations. *Family process*, 57(3), 752-766.
- Mondell, S., ve Tyler, F. B. (1981). Parental competence and styles of problem solving/play behavior with children. *Developmental Psychology*, 17(1), 73-78.
- Moreira, H., Carona, C., Silva, N., Nunes, J., ve Canavarro, M. C. (2016). Exploring the link between maternal attachment-related anxiety and avoidance and mindful parenting: The mediating role of self-compassion. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 89(4), 369-384.
- Moreira, H., Gouveia, M. J., ve Canavarro, M. C. (2018). Is mindful parenting associated with adolescents' well-being in early and middle/late adolescence? The mediating role of adolescents' attachment representations, self-compassion and mindfulness. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(8), 1771-1788.
- Mouton, B., ve Roskam, I. (2015). Confident mothers, easier children: A quasi-experimental manipulation of mothers' self-efficacy. *Journal of Child and Family Studies*, 24(8), 2485-2495.
- Murphy, S. E., ve Johnson, S. K. (2011). The benefits of a long-lens approach to leader development: Understanding the seeds of leadership. *The Leadership Quarterly*, 22(3), 459-470.

- O'Brien, K.M., Larson, C.M. and Murrell, A.M. (2008). Third wave behavior therapies for children and adolescents. Progress, Challenges and future Directions. Greco, L. A., ve Hayes, S. C. (Eds.) içinde *Acceptance and mindfulness treatments for children and adolescents: A practitioner's guide* (pp. 15-35). USA: New Harbinger Publications.
- Ogelman, H.G. ve Topaloğlu, Z.Ç. (2014). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne babalarının ebeveyn özyeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 241- 271.
- Ogurlu, Ü. (2012). Liderlik becerileri geliştirme programının üstün zekalı olan ve olmayan öğrencilerin liderlik becerilerine etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Oliver, P.H., Gottfried, A.W., Guerin, D.W., Gottfried, A.E., Reichard, R.J. ve Riggio, R.E. (2011). Adolescent family environmental antecedents to transformational leadership potential: A longitudinal mediational analysis. *The Leadership Quarterly*, 22(3), 535-544.
- Orue, I., Calvete, E., González, L. F., Odriozola, J. G., Colomer, E. R., ve Cortázar, N. (2020). A Spanish adaptation of the mindfulness in parenting questionnaire. *Psicothema*, 32(1), 130-137.
- Önder, F.C. ve Utkan, Ç. (2018). Bilinçli Farkındalık ve Algılanan Stres İlişkisinde Ruminasyon ve Olumsuz Duygu Düzenlemenin Aracı Rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3),1004-1019.
- Özdemir, A.D. (2012). *Bazı Değişkenler Açısından Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Sosyal Becerilerinin ve Ailelerinin Ebeveynliğe Yönelik Etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özdemir, G. (2019). *Annelerin 3-6 yaş çocuklarına sağladıkları ev ortamının uyarıcılığı ile ebeveyn öz yeterlik düzeyi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, M., ve Giren, S. (2015). Annelerin ebeveynlik algıları ile çocuklarının problem davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 477-503.
- Özyürek, A. ve Ceylan, Ş. (2014). Okul öncesi çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesi konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(35), 99-114.
- Parent, J., Garai, E., Forehand, R., Roland, E., Potts, J., Haker, K., Champion, J.E. ve Compas, B.E. (2010). Parent mindfulness and child outcome: The roles of parent depressive symptoms and parenting. *Mindfulness*, 1(4), 254-264.
- Parent, J., McKee, L., Rough, J., ve Forehand, R. (2016). The association of parent mindfulness with parenting and youth psychopathology across three developmental stages. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(1), 191-202.
- Peker, A., Nebioğlu, M., ve Ödemiş, M.H. (2019). Sanal ortamda bağımlılık: Bilinçli farkındalığın aracı rolüne ilişkin bir model sınaması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi-Anatolian Journal of Psychiatry*, 20, 153-158.
- Popper, M., Maysseless, O. ve Castelnovo, O. (2000). Transformational leadership and attachment. *The Leadership Quarterly*, 11(2), 267-289.
- Popper, M. (2002). Narcissism and attachment patterns of personalized and socialized charismatic leaders. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19(6), 797-809.
- Popper, M. (2011). Toward a theory of followership. *Review of general psychology*, 15(1), 29-36.
- Popper, M., ve Maysseless, O. (2003). Back to basics: Applying a parenting perspective to transformational leadership. *The Leadership Quarterly*, 14(1), 41-65.
- Sanders, M. R., ve Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child: care, health and development*, 31(1), 65-73.
- Scharf, M. ve Maysseless, O. (2009) Socioemotional characteristics of elementary school children identified as exhibiting social leadership qualities, *The Journal of Genetic Psychology*, 170(1), 73-96.
- Seçer, Z., Gülay Ogelman, H., Önder, A. ve Berengi, S. (2012). Analysing mothers' self-efficacy perception towards parenting in relation to peer relationships of 5-6 year-old preschool children. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2001-2008.
- Segal, M., Peck, J., Lahr, N.V. ve Field, T. (1987). A medieval kingdom: Leader-follower styles of preschool play. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 8(1), 79-95.
- Sethi, S., ve Sharma, H. (2018). Mindfulness in Parenting. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health-ISSN 0973-1342*, 14(2), 93-104.
- Sezgin, E.Y. (2018). Erken Çocukluk Sınıflarında Bilinçli Farkındalık. In ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies) (No. 5), Niğde.
- Siegel, R.D., Germer, C.K. ve Olendzki, A. (2009). Mindfulness: What is it? Where did it come from? F. Didonna (Ed.), *Clinical handbook of mindfulness* (pp. 17-35). New York: Springer.

- Singh, N., Lancioni, G. E., Winton, A. S., Singh, J., Singh, A. N., Adkins, A. D., ve Wahler, R. G. (2010). Training in mindful caregiving transfers to parent-child interactions. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 167-174.
- Siu, A. F. Y., Ma, Y. ve Chui, F. W. Y. (2016). Maternal mindfulness and child social behavior: The mediating role of the mother-child relationship. *Mindfulness*, 7, 577-583.
- Solmaz, H. (2017). *Okul öncesi çocuklarının liderlik becerilerinin geliştirilmesi konusunda deneysel bir çalışma: Şimdinin küçükleri, geleceğin büyük liderleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Şahin, A. (2019). Üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalık ile yaşam doyumu ve iyi oluş arasındaki ilişkiler. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 151-176.
- Şimşek, A. (2006). *Duygusal zekânın, ana-baba tutumunun ve doğum sırasının tercih edilen liderlik tarzına etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). USA: Pearson.
- Taft, M. (2017). How mindful parenting can help you connect better with your children. <https://blog.wisdomlabs.com/blog/mindful-parenting-can-help-connect-better-children>.
- Tapşın, F.O. (2019). *Serbest zamanlarında spor yapan ve yapmayan ortaokul öğrencilerinin liderlik becerilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Topaloğlu, Z.Ç. (2013). *4-5 Yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Türsel, E.G. (2019). *İkili ABCX stres modeli kapsamında bir inceleme: Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların ebeveynlerinin aile uyumu ve duygu sosyalleştirme tepkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ulus, L. (2018). *Bir ebeveyn tutumu olarak "Bilinçli Farkındalık"*. In ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies) (No. 5), Niğde.
- Van der Oord, S., Bögels, S. M., ve Peijnenburg, D. (2012). The effectiveness of mindfulness training for children with ADHD and mindful parenting for their parents. *Journal of Child And Family Studies*, 21(1), 139-147.
- Vance, A. J., ve Brandon, D.H. (2017). Delineating among parenting confidence, parenting self-efficacy, and competence. *Advances in Nursing Science*, 40(4), 1-23.
- Waters, L. (2016). The relationship between child stress, child mindfulness and parent mindfulness. *Psychology*, 7, 40-51.
- Williams, K.L. ve Wahler, R.G. (2010). Are mindful parents more authoritative and less authoritarian? An analysis of clinic-referred mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 19(2), 230-5.
- Wong, K., Hicks, L., Seuntjens, T.G., Trentacosta, C.J., Hendriksen, T.H.G., Zeelenberg, M. and van den Heuvel, M.I. (2019). The role of mindful parenting in individual and social decision-making in children. *Frontiers in Psychology*, 10(550), 1-10.
- Wu, L., Buchanan, H., Zhao, Y., Wang, P., Zhan, Z., Zhao, B., ve Fan, B. (2019). Translation and validation of a Chinese version of the Mindfulness in Parenting Questionnaire (MIPQ). *Frontiers in psychology*, 10 (1847), 1-13.
- Yıldız, T.G. (2017). *Anne baba eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Zarbo, C., Compare, A. Melli, S., Grossi, E., Gayles, J.G., (2016). *Psychological interventions to reduce distress and improve quality of life in families with autistic children*. Eds: A. Compare, C. Elia, A.G. Simonelli et al, içinde Psychological Distress. USA: Nova Science Publisher.
- Zelazo, P. D., ve Lyons, K. E. (2012). The potential benefits of mindfulness training in early childhood: A developmental social cognitive neuroscience perspective. *Child Development Perspectives*, 6(2), 154-160.
- Zembat, R. ve Dağal, A.B. (2021). *Yönetim ve liderlik*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/yonetim_ve_liderlik/index.html
- Zeteroğlu, E.Ş. (2014). *Altı yaşındaki çocukların anne baba tutumları ile çoklu zekâ alanları ve grup içi etkinlik düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Zümbül, S. (2019). Öğretmen Adaylarının psikolojik iyi oluş düzeylerinde bilinçli farkındalık ve affetmenin yordayıcı rolleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 20(1), 20-36.